

Janusz NOWAK
dr, Uniwersytet Opolski
e-mail: jnowak@uni.opole.pl

Doradztwo edukacyjno-zawodowe w szkole podstawowej

Słowa kluczowe: szkoła podstawowa, uczeń, doradztwo edukacyjno-zawodowe, praca zawodowa, orientacja zawodowa.

Wstęp

W XXI wieku, w dobie globalizacji i powszechnego rozwoju naukowo-technicznego wymagania stawiane pracownikom są coraz wyższe. Obecnie wykształcenie na odpowiednio wysokim poziomie nie gwarantuje znalezienia satysfakcjonującej pracy. Nawet doświadczenie i odpowiednie kompetencje nie zapewnią etatu. Kluczowa jest aktywna postawa. Współczesny rynek pracy nie jest łaskawy dla osób pasywnych, stawia coraz to wyższe wymagania¹. Dlatego tak istotną rolę do spełnienia ma odpowiednio realizowane doradztwo edukacyjno-zawodowe, którym muszą być objęci uczniowie już od najmłodszych lat.

Niniejszy artykuł zawiera uzasadnienie celowości prowadzenia doradztwa edukacyjno-zawodowego w szkole podstawowej. Prezentuje również formy jego realizacji w celu zwiększenia świadomości uczniów w zakresie podejmowania samodzielnych i przemyślanych decyzji odnośnie dalszej ścieżki kształcenia.

Doradztwo edukacyjno-zawodowe jako proces kształcenia dzieci i młodzieży

Koncepcja Lifelong Learning (uczenie się przez całe życie) w epoce dynamicznego postępu technologicznego i szybkiego dezaktualizowania się infor-

¹ J. Ratajczak, *Rola doradcy zawodowego we współczesnym świecie*, [w:] *Młodzież akademicka na rynku pracy – aspiracje i wyzwania*, red. D. Kukła, Częstochowa 2017, s. 136.

macji jest kluczowa. Wymaga ona umiejętności podejmowania istotnych dla naszego życia zawodowego decyzji – poczynając od wyboru szkoły ponadpodstawowej, kierunku studiów, miejsca pracy, sposobu podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych, a kończąc na zmianie zawodu. Do podejmowania takich decyzji należy przygotowywać się od najmłodszych lat. Młody człowiek musi mieć świadomość konsekwencji podjętej, niekiedy błędnej decyzji. Właściwie realizowane doradztwo edukacyjno-zawodowe znacznie mu to ułatwia.

Doradztwo edukacyjno-zawodowe to swego rodzaju proces, który jest rozłożony w czasie. Może nie wszyscy zdają sobie z tego sprawę, ale rozpoczyna się on już w przedszkolu. To tam „najmłodszy obywatel” zaczyna kształtować swoje postawy wobec pracy i doskonałą umiejętność współdziałania i szacunek dla pracy innych osób². Wszystko to odbywa się najczęściej poprzez zabawę, ale pewne nawyki takie jak: doprowadzanie spraw do końca oraz porządkowanie miejsca pracy (zabawy) utrwalają się w świadomości przedszkolaków jako naturalna rzecz. Proces ten jest kontynuowany w szkole na kolejnych etapach edukacyjnych, które stopniowo przygotowują młodego człowieka do wejścia w dorosłe życie. Należy podkreślić, że edukacja i praca zawodowa są dla siebie komplementarne. Praca zawodowa bazuje na edukacji, a ta z kolei przygotowuje do pracy zawodowej.

Działania związane z szeroko rozumianym doradztwem edukacyjno-zawodowym powinny być silnie skorelowane z treściami kształcenia realizowanymi przez uczniów na danym etapie edukacyjnym. Powiązanie to umożliwi uczniom dostrzeżenie zależności pomiędzy tym, czego się uczą, a swoją dalszą edukacją i przyszłą karierą zawodową. Należy również eksponować rolę i znaczenie kompetencji kluczowych w kształtowaniu postawy: kreatywności, przedsiębiorczości, innowacyjności i współpracy zespołowej³.

Głównymi celami realizowanego doradztwa edukacyjno-zawodowego jest: zapoznanie uczniów z różnorodnością zawodów na rynku pracy, rozwijanie w nich pozytywnej i aktywnej postawy wobec pracy i edukacji oraz tworzenie klimatu (podczas realizacji podstawy programowej) sprzyjającego poznawaniu i rozwijaniu zainteresowań oraz pasji uczniów. Wszystkie te działania muszą skupiać się na efekcie końcowym jakim jest wspieranie uczniów w procesie podejmowania samodzielnych, odpowiedzialnych i przemyślanych decyzji edukacyjnych i zawodowych. Decyzje te uczeń podejmuje znając: własne możliwości i ograniczenia, ofertę dalszego kształcenia oraz oczekiwania potencjalnych pracodawców. W jej podjęciu nierzadko wspomaga ucznia szkolny doradca zawodowy.

Zawód doradcy zawodowego ma stosunkowo krótką historię. Został on utworzony na mocy Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej⁴ z dnia

² Por. *Zestaw przykładowych programów preorientacji zawodowej, orientacji zawodowej oraz doradztwa zawodowego dla systemu oświaty*, Warszawa 2017, s. 16.

³ Tamże, s. 34.

⁴ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 10 grudnia 2002 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania.

10 grudnia 2002 r. Doradca zawodowy umieszczony został w grupie specjalistów do spraw zarządzania zasobami ludzkimi. Do jego głównych zadań należy⁵:

1. Systematyczne diagnozowanie zapotrzebowania uczniów na informacje edukacyjne i zawodowe oraz pomoc w planowaniu kształcenia i kariery zawodowej.
2. Gromadzenie, aktualizacja i udostępnianie informacji edukacyjnych i zawodowych właściwych dla danego poziomu kształcenia.
3. Prowadzenie zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu z uwzględnieniem rozpoznanych mocnych stron, predyspozycji, zainteresowań i uzdolnień uczniów.
4. Koordynowanie działalności informacyjno-doradczej prowadzonej przez szkołę.
5. Współpraca z innymi nauczycielami w tworzeniu i zapewnieniu ciągłości działań w zakresie zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu.

Podstawową umiejętnością w tym zawodzie jest zdolność nawiązywania kontaktów z uczniami oraz tworzenie atmosfery wzajemnej życzliwości, zaufania i otwartości. Nie mniej istotna jest umiejętność aktywnego słuchania i przekazywania informacji w sposób jasny i klarowny dla ucznia. Kolejne, niezmiernie istotne atuty doradcy to: umiejętność perswazji, obiektywizm, tolerancja oraz empatia. Niezbędna jest również elastyczność i kreatywność w podejściu do różnego typu osób, a także dobra organizacja pracy. Profesja ta zobowiązuje do zachowania dyskrecji, taktu oraz poszanowania racji i przekonań drugiej osoby⁶. W swojej pracy doradca musi legitymować się całym szeregiem umiejętności społecznych. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć⁷:

- wpływanie na innych, czyli opanowanie sposobów skutecznego przekonywania,
- porozumienie, czyli słuchanie drugiej strony bez uprzedzeń i wysyłanie przekonujących komunikatów,
- łagodzenie konfliktów, czyli występowanie w roli mediatora w sporach i rozwiązywanie ich.

W sytuacji braku etatu doradcy zawodowego w szkołach, co zwłaszcza w szkołach podstawowych jest częstym zjawiskiem, jego obowiązki dyrektor powierza wyznaczonemu nauczycielowi, którym najczęściej jest pedagog szkolny.

⁵ Art. 26 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.

⁶ J. Figurski., K. Symela, *Doradca zawodowy – wymagania kwalifikacyjne*, [w:] *Pedagogika pracy. Doradztwo zawodowe*, red. H. Bednarczyk, J. Figurski, M. Żurek, Warszawa 2005, s. 65–72.

⁷ B. Nowicka, *Motywy wyboru zawodu doradcy zawodowego*, [w:] *Komunikacja w doradztwie zawodowym*, red. D. Kukła, Radom 2008, s. 13.

Koncepcja rozwoju zawodowego Donalda E. Supera

Szkolne doradztwo edukacyjno-zawodowe jest procesem nakierowanym na pomoc uczniom w osiągnięciu lepszego zrozumienia ich indywidualnych oczekiwań w odniesieniu do dalszej ścieżki kształcenia i do wyboru właściwego zawodu. W realizacji tego procesu szkolny doradca zawodowy może wykorzystywać wybrane teorie rozwoju zawodowego m.in.: Donalda E. Supera, Eliego Ginzberga oraz Anny Roe⁸. Z uwagi na fakt, że tematyka pracy dotyczy szkoły podstawowej nieco szerzej zostało rozwinięte pierwsze stadium (rośnięcia) koncepcji Donalda E. Supera, która najlepiej wpisuje się w organizowanie doradztwa edukacyjno-zawodowego na tym etapie kształcenia.

Stadium rośnięcia (*growth stage*) obejmuje swoim zakresem dzieci do ukończenia 14 roku życia, czyli uczniów objętych edukacją w przedszkolu i szkole podstawowej. Etap ten koncentruje się wokół potrzeb i fantazji dziecka, które identyfikuje się z ważnymi osobami w środowisku: domowym (rodzice, starsze rodzeństwo) i szkolnym (wychowawca, nauczyciele). Znaczenie zainteresowań i zdolności wzrasta wraz z wiekiem (11–12 rok życia), w miarę uspołecznienia się dziecka i nabywania doświadczeń. Stopniowo kształtuje się również obraz samego siebie. Wtedy dziecko zaczyna wykazywać szczególnie zainteresowania i pasje, które determinują aspirację i aktywność uczniów. W późniejszym okresie (13–14 rok życia) następuje analizowanie własnych zdolności pod kątem wymagań zawodowych⁹.

Według Supera istnieją trzy rodzaje czynników, które wpływają na rozwój zawodowy człowieka, a mianowicie:

- czynnik roli, który wiąże się z pojęciem „ja” i z przyjęciem określonej roli zawodowej,
- czynniki osobiste, takie jak: uzdolnienia, zainteresowania, wartości i postawy jednostki (osobowość człowieka),
- czynniki sytuacyjne, wyrażające położenie społeczno-ekonomiczne rodziców, przekonania religijne, atmosferę domową, postawę rodziców wobec dziecka, jego nauki i zawodu oraz ogólną sytuację ekonomiczną kraju.

Z teorii Supera wyłania się obraz, który pozwala na realizowanie szkolnego doradztwa edukacyjno-zawodowego w trzech głównych obszarach:

1. Pozwolić uczniowi poznać samego siebie i uszczegółwić obraz siebie (umożliwić dziecku kształtowanie samoświadomości, uczyć autoanalizy i monitorowania własnych zachowań, by umiało powiedzieć kim jest, jakie są jego cechy indywidualne i kim może być w perspektywie zawodowej).
2. Umożliwić poznanie świata pracy poprzez poznanie zawodów (przekazać wiedzę o pracy, jej wartości i znaczeniu w życiu człowieka; kształtować

⁸ Zob. A. Paszkowska-Rogacz, *Psychologiczne podstawy wyboru zawodu: przegląd koncepcji teoretycznych*, Warszawa 2003.

⁹ Tamże, s. 90.

pozytywne postawy wobec pracy; przekazać wiedzę o różnych zawodach i sposobach pełnienia ról zawodowych).

3. Nauczyć planowania kariery zawodowej (umiejętności podejmowania decyzji; poznawania ról życiowych człowieka i związków między nimi; poznawania ról zawodowych kobiety i mężczyzny; nauczyć myślenia o własnym życiu w perspektywie zawodowej i planowania go z tej perspektywy).

Super twierdził, że dzieciństwo to czas przechodzenia od zabawy do „orientacji na pracę”. Ponadto uważał, że praca zawodowa stanowi główny czynnik kształtowania osobowości człowieka i dla większości ludzi stanowi centrum zainteresowań.

Organizacja doradztwa edukacyjno-zawodowego w szkole podstawowej

Do roku szkolnego 2016/2017 doradztwo edukacyjno-zawodowe w szkołach podstawowych było realizowane m.in. w oparciu o ustawę o systemie oświaty¹⁰, która zapewniała uczniom przygotowanie do zawodu i wyboru kierunku kształcenia. Zajęcia z tego zakresu organizowali głównie pedagodzy, wychowawcy i nauczyciele przedmiotowi. W szkole podstawowej nie było wymogu zatrudnienia doradcy zawodowego, który specjalizuje się w udzielaniu informacji i porad z zakresu kierunku dalszego kształcenia, zawodu i kariery zawodowej. Oczywiście uczniowie szkół podstawowych mogli korzystać z usług profesjonalnych doradców zawodowych zatrudnionych w poradniach psychologiczno-pedagogicznych¹¹.

W sześcioletniej szkole podstawowej doradztwo edukacyjno-zawodowe ograniczało się do prowadzenia orientacji zawodowej, która obejmowała całość działań podejmowanych przez szkołę w celu prawidłowego przygotowania uczniów do wyboru zawodu i dalszego kierunku kształcenia. Pod wpływem działań szkoły w świadomości ucznia kształtują się kolejne wyobrażenia i dążenia edukacyjno-zawodowe. Nauczyciel i pedagog pracujący z dziećmi ma możliwość poznania ich zainteresowań. Głównym zadaniem szkoły w tym okresie nauki była pomoc dzieciom w rozpoznaniu własnego potencjału intelektualnego, osobowościowego i zawodowego tak, aby w oparciu o własne zasoby, mogły trafnie wybrać odpowiedni dla siebie profil kształcenia w gimnazjum.

W roku 2017 została przeprowadzona reforma systemu oświaty, która zlikwidowała gimnazjum i wydłużyła naukę w szkole podstawowej do 8 lat. Konsekwencją zmiany ustroju szkolnego jest konieczność podjęcia decyzji przez absolwentów ośmioletniej szkoły podstawowej odnośnie dalszej drogi kształcenia.

¹⁰ Ustawa z dnia 7 września 1991r. o systemie oświaty.

¹¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.

Aby uczniom ułatwić podjęcie tej decyzji wprowadzono nowe rozwiązania w systemie doradztwa edukacyjno-zawodowego, silnie powiązanego z rynkiem pracy i procesem przygotowywania wykwalifikowanych kadr pracowniczych na potrzeby innowacyjnej gospodarki na miarę XXI wieku.

Od roku szkolnego 2017/2018 szkoły podstawowe mają obowiązek tworzyć Wewnątrzszkolny System Doradztwa Zawodowego¹² (WSDZ), za organizację którego odpowiada dyrektor szkoły. Dokument ten zawiera opis całokształtu działań podejmowanych przez szkołę w celu prawidłowego przygotowania uczniów do wyboru zawodu i dalszego kierunku kształcenia. Program ten określa również zadania i metody oraz formy pracy szkolnego koordynatora ds. doradztwa edukacyjno-zawodowego oraz nauczycieli w ramach przygotowywanych przez nich rocznych planów pracy. WSDZ umożliwia uczniom zdobycie niezbędnej wiedzy i umiejętności koniecznej do poznania siebie, własnych predyspozycji zawodowych, współczesnego rynku pracy i zasad nim rządzących, a także pozwala na umiejętne zaplanowanie własnej kariery edukacyjno-zawodowej.

Zgodnie z przyjętym WSDZ każdy nauczyciel szkoły powinien aktywnie uczestniczyć w procesie tworzenia kariery zawodowej uczniów m.in. poprzez przekazywanie im treści zawartych w programach nauczania, które dostarczają informacji na temat różnych zawodów istniejących na globalnym rynku pracy. Niezmiernie istotne jest również rozwijanie świadomości podopiecznych o własnych zdolnościach, umiejętnościach i zainteresowaniach. Należy dołożyć wszelkich starań, aby młody człowiek zanim podejmie decyzję odnośnie dalszej ścieżki kształcenia, która będzie miała istotny wpływ na jego przyszłość, odpowiedział sobie na poniższe pytania:

- co lubi?,
- z czym ma trudności?,
- czy lubi pracować w grupie czy też może indywidualnie?,
- jak reaguje na stres?,
- jaki jest stan jego zdrowia?

Decydując się na szkołę zawodową powinien również bliżej poznać specyfikę poszczególnych zawodów i oczekiwania pracodawców w stosunku do potencjalnych pracowników¹³.

Odpowiedzialny pedagog powinien przez cały czas edukacji w szkole podstawowej rozwijać i umacniać w uczniach świadomość odpowiedzialności związanej z wyborem szkoły i zawodu na dalszym etapie kształcenia. Wybór ten powinien być starannie przemyślany, a przede wszystkim zgodny z zainteresowaniami i uzdolnieniami ucznia. Dokonanie przypadkowego wyboru może nieść za sobą szereg negatywnych konsekwencji m.in.: w postaci:

¹² Obowiązek opracowania WSDZ nakłada na szkoły m.in. art. 98 ust. 1 pkt 16 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – *Prawo oświatowe*.

¹³ Zob. J. Nowak, *Rola i zadania szkolnego doradcy zawodowego w planowaniu ścieżki kształcenia ucznia*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, seria Organizacja i Zarządzanie”, z. 95, s. 336.

- niskiej motywacji do nauki/wykonywania zawodu,
- zaniżonej samooceny własnych umiejętności i możliwości,
- obniżonej jakości życia.

Realizowane w szkołach podstawowych doradztwo edukacyjno-zawodowe zostało dodatkowo wzmocnione obowiązkowymi zajęciami z zakresu doradztwa zawodowego¹⁴ w wymiarze co najmniej 10 godzin rocznie¹⁵. Zajęcia te powinny zapewnić uczniom kompleksowe wsparcie w procesie podejmowania decyzji związanej z wyborem szkoły i kierunkiem dalszego kształcenia. Dzięki wdrożonym rozwiązaniom uczniowie kończący szkołę podstawową mogą liczyć na pełne wsparcie ze strony nauczycieli, wychowawców i szkolnych doradców zawodowych w procesie planowania indywidualnej ścieżki edukacyjno-zawodowej.

Realizacja zajęć z zakresu doradztwa zawodowego w szkole podstawowej

Od 1 września 2017 r., w związku z reformą oświaty i powrotu do ośmioklasowej szkoły podstawowej, w klasach VII i VIII wprowadzono obowiązek realizacji zajęć z zakresu doradztwa zawodowego¹⁶, które są jedną z form działalności dydaktyczno-wychowawczej prowadzonej przez szkołę¹⁷. Mają one obligatoryjny charakter i są realizowane równoległe z zajęciami dotyczącymi wyboru kierunku kształcenia i zawodu w ramach tzw. pomocy psychologiczno-pedagogicznej¹⁸.

Na chwilę obecną nie ma szczegółowych uregulowań co do realizacji treści zajęć z zakresu doradztwa zawodowego. Mają one zostać zawarte w rozporządzeniu, które ma obowiązywać od 1 września 2018 r.¹⁹. W roku szkolnym 2017/2018 zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego²⁰ były realizowane w oparciu o program przygotowany przez nauczyciela realizującego zadania z zakresu

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół.

¹⁵ Zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego w szkole podstawowej są przewidziane dla uczniów klas VII i VIII.

¹⁶ Obowiązek ten został wprowadzony również w szkołach branżowych I stopnia, liceum ogólnokształcącym oraz technikum.

¹⁷ Zob. art. 109 ust 1 pkt. 7 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe*.

¹⁸ Zgodnie z art. 6 pkt. 2 ust. 6 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana w trakcie bieżącej pracy z uczniem przez zintegrowanie działań nauczycieli i specjalistów oraz w formie dobrowolnych zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu. Zajęcia te uzupełniają działania szkoły w zakresie doradztwa zawodowego.

¹⁹ Aktualnie na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej dostępny jest projekt rozporządzenia w sprawie doradztwa zawodowego, który jest obecnie na etapie konsultacji.

²⁰ Kwestię tę reguluje art. 292 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. *Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe*.

doradztwa zawodowego w szkole, dopuszczony przez dyrektora szkoły, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej. Program ten powinien zawierać treści dotyczące informacji o zawodach, kwalifikacjach i stanowiskach pracy oraz możliwościach uzyskania kwalifikacji zgodnych z potrzebami rynku pracy i predyspozycjami zawodowymi.

Z pomocą nauczycielom – realizatorom szkolnego doradztwa zawodowego przyszli eksperci Ośrodka Rozwoju Edukacji. Stworzyli oni: *Przykładowy program doradztwa zawodowego dla klas VII–VIII szkoły podstawowej z proponowanymi scenariuszami*. Został on opracowany w ramach projektu: *Efektywne doradztwo edukacyjno-zawodowe dla dzieci, młodzieży i dorosłych*. W programie uwzględnione zostały cztery obszary celów szczegółowych, które pokrywają się z płaszczyznami treści programowych z zakresu doradztwa zawodowego (realizowanych w formie obowiązkowych zajęć dla uczniów z zakresu doradztwa zawodowego) zawartymi w projekcie rozporządzenia. Przywoływane wyżej obszary to:

1. Poznawanie własnych zasobów.
2. Świat zawodów i rynek pracy.
3. Rynek edukacyjny i uczenie się przez całe życie.
4. Planowanie własnego rozwoju i podejmowanie decyzji edukacyjno-zawodowych.

W pierwszej kolejności uczeń musi określić swoje zainteresowania i zdolności. Powinien również mieć świadomość swoich mocnych i słabych stron. Nauczyciel (doradca zawodowy) prowadząc zajęcia może skorzystać z gotowych narzędzi, m.in.: młodzieżowego kwestionariusza zainteresowań zawodowych, testu predyspozycji zawodowych, labiryntu zawodów²¹. Uczeń po realizacji zajęć z zakresu obszaru pierwszego nabywa konkretne umiejętności. Jest w stanie:

- rozpoznać stan swojego zdrowia oraz określić jego wpływ na wykonywanie zadań zawodowych;
- dokonać syntezy przydatnych w planowaniu kariery edukacyjno-zawodowej informacji o sobie wynikających m.in.: z autorefleksji, ocen innych osób oraz innych źródeł;
- określić własne ograniczenia w odniesieniu do planów edukacyjno-zawodowych;
- rozpoznać własne możliwości i ograniczenia w zakresie wykonywania zadań zawodowych i uwzględnić je w planowaniu indywidualnej drogi edukacyjno-zawodowej.

Tematyka drugiego obszaru pozwala uczniowi na bliższe zapoznanie się z różnorodnością zawodów, które można wykonywać oraz przybliżyć uczniom zaawansowanie rynku pracy. W tym celu nauczyciel może wykorzystać klasyfikację zawodów i specjalności przygotowaną na potrzeby rynku pracy oraz informator

²¹ Labirynt zawodów to niewerbalny test predyspozycji i zainteresowań zawodowych uczniów wraz z multimedialnymi zasobami informacji zawodowej

o zawodach szkolnictwa zawodowego²². Realizacja tych zagadnień umożliwia uczniowi:

- wyszukiwanie i analizowanie informacji na temat zawodów,
- charakteryzowanie wybranych zawodów, uwzględniając przy tym niezbędne kwalifikacje przypisane danym zawodom oraz możliwości ich uzyskiwania,
- porównanie własnego potencjału i priorytetów z wymaganiami rynku pracy i oczekiwaniami pracodawców.

Trzeci obszar tematyczny ułatwia uczniowi szkoły podstawowej rozpoznanie możliwości jakie oferuje system kształcenia, zarówno w krótszej, jak i dłuższej perspektywie czasowej. Pozwala mu również uświadomić sobie, że w XXI wieku wraz ze stałym postępowaniem naukowo-technicznym rosną również wymagania wobec pracowników. Aby sprostać coraz wyższym oczekiwaniom pracodawców należy stale się doksztalać i podnosić swoje kwalifikacje. Dlatego uczeń powinien umiejętnie analizować oferty szkół ponadpodstawowych i wyższych pod kątem możliwości dalszego kształcenia oraz kryteria rekrutacyjne do wybranych szkół w kontekście rozpoznania własnych zasobów.

Ostatnia płaszczyzna realizowanych zajęć z zakresu doradztwa zawodowego w szkole podstawowej koncentruje się wokół zagadnień związanych z planowaniem ścieżki edukacyjno-zawodowej ucznia. Wszystkie wcześniej prowadzone działania sprowadzają się do osiągnięcia końcowego celu, jakim jest wyposażenie ucznia kończącego klasę VIII w umiejętności:

- podjęcia decyzji o dalszej drodze edukacyjno-zawodowej (samodzielnie lub przy wsparciu doradcy),
- precyzyjnego określenia celów i planów edukacyjno-zawodowych z uwzględnieniem własnych zasobów,
- identyfikacji osób i instytucji wspomagających planowanie kariery.

Wszystkie działania doradcze prowadzone w szkole powinny być ze sobą skoordynowane i wzajemnie spójne. Prowadzone są przez całą kadrę pedagogiczną pod kierunkiem doradcy zawodowego lub osoby wyznaczonej przez dyrektora do pełnienia tej funkcji²³. Mogą one być realizowane podczas²⁴:

- 1) wynikających z ramowych planów nauczania grupowych zajęć z zakresu doradztwa zawodowego, które są prowadzone przez doradcę zawodowego,
- 2) zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu,
- 3) wspomagania uczniów w wyborze kierunku kształcenia i zawodu w trakcie bieżącej pracy z uczniami,
- 4) indywidualnych porad i konsultacji,

²² M. Górczyński, D. Obidniak, A. Pfeiffer, M. Suliga, *Informator o zawodach szkolnictwa zawodowego*, Warszawa 2017.

²³ Zgodnie z projektem rozporządzenia MEN w sprawie doradztwa zawodowego od roku szkolnego 2022/2023 w szkole musi być zatrudniony doradca zawodowy.

²⁴ Por. *Zestaw przykładowych programów preorientacji zawodowej, orientacji zawodowej oraz doradztwa zawodowego dla systemu oświaty*, Warszawa 2017, s. 46–47.

5) innych działań związanych z doradztwem zawodowym realizowanych w szkole (np. projekty edukacyjne, konkursy zawodoznawcze) lub poza nią (np. udział w targach edukacyjnych, festiwal zawodów, udział w wizytach zawodoznawczych w zakładach pracy).

Zajęcia w ramach doradztwa edukacyjno-zawodowego powinny być prowadzone z wykorzystaniem metod aktywizujących, uwzględniających m.in.: wiek uczestników zajęć oraz założone cele. Uczniowie podczas tego typu zajęć konstruuja wiedzę, uczą się, jak się uczyć, a także jak planować i organizować swoją pracę. Zajęcia aktywizacyjne umożliwiają rozbudzanie wyobraźni uczących się, zwiększają poziom ich aktywności, samodzielnego myślenia i działania, wpływają na zwiększenie motywacji do uczenia się i dojrzałości za podjęte zadania²⁵. Wskazane jest również, aby podczas organizowania zajęć doradczych wykorzystywać nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne, gdyż zwiększa się wówczas atrakcyjność zajęć i jednocześnie doskonalą kompetencje kluczowe uczniów.

Podsumowanie

W erze postępującej globalizacji oraz wyzwań stawianych przez szybko zmieniającą się rzeczywistość, edukacja wymaga świadomych i celowych działań, ukierunkowanych na wyposażenie młodego człowieka nie tylko w wiedzę, ale i rozwiniętą, elastyczną osobowość, umożliwiającą mu szybką adaptację do zmieniających się oczekiwań współczesnego świata²⁶. Umiejętnie prowadzone doradztwo edukacyjno-zawodowe ma pomóc w dobrym i wieloaspektowym przygotowaniu młodych ludzi, którzy będą świadomie wybierać swoją drogę zawodową. Istotnym aspektem doradztwa edukacyjno-zawodowego w szkole podstawowej jest informacja edukacyjna. Ważne jest także przygotowanie uczniów do otwartości na zmiany. Zadania szkoły w procesie szeroko rozumianego przygotowania ucznia do wyboru ścieżki edukacyjno-zawodowej są różnorakie – zaczynając od obserwacji ucznia, z uwzględnieniem wszystkich cech jego osobowości, poprzez tworzenie przyjaznego środowiska rozwoju, przygotowanie, wychowywanie młodych ludzi „do pracy” i „przez pracę”²⁷.

Bardzo dobrym posunięciem było wprowadzenie obowiązkowych zajęć z zakresu doradztwa zawodowego dla uczniów szkół podstawowych. Dzięki temu rozwiązaniu wszyscy uczniowie mają łatwiejszy dostęp do specjalistów, na których to spoczywa odpowiedzialność w zakresie udzielania pomocy w planowaniu ścieżki dalszego kształcenia i wyboru zawodu. Informacje na temat rynku pracy

²⁵ Tamże, s. 47–48.

²⁶ J. Rafał-Łuniewska, *Doradztwo zawodowe w szkole*, Warszawa 2017.

²⁷ D. Kukła, *System preorientacji i orientacji zawodowej na etapie kształcenia przedzawodowego*, „Doradca Zawodowy” 2009, 2, s. 29.

oraz kontakt z pracodawcami pozwala w wielu przypadkach na skonfrontowanie wyobrażeń o danym zawodzie z rzeczywistością, co w konsekwencji pozwoli uniknąć, a bynajmniej zminimalizować ilość, rozczarowań w przyszłości.

Jedynym mankamentem realizowanego doradztwa edukacyjno-zawodowego w szkole podstawowej jest brak rozporządzenia regulującego zakres tematyczny obowiązkowych zajęć z zakresu doradztwa zawodowego. Może to powodować chaos i umożliwić dowolność realizacji zajęć z zakresu doradztwa zawodowego. Zapewne po wejściu w życie, długo wyczekiwanego rozporządzenia w *sprawie doradztwa zawodowego*, co ma nastąpić z dniem 1 września 2018 r., uda się w pełni zrealizować założenia doradztwa edukacyjno-zawodowego w każdej szkole podstawowej.

Bibliografia

- Figurski J., Symela K., *Doradca zawodowy – wymagania kwalifikacyjne*, [w:] *Pedagogika pracy. Doradztwo zawodowe*, red. H. Bednarczyk, J. Figurski, M. Żurek, WSP ZNP, Warszawa 2005.
- Górczyński M., Obidniak D., Pfeiffer A., Suliga M., *Informator o zawodach szkolnictwa zawodowego*, ORE, Warszawa 2017.
- Kukła D., *System preorientacji i orientacji zawodowej na etapie kształcenia przedzawodowego*, „Doradca Zawodowy” 2009, nr 2(7).
- Nowak J., *Rola i zadania szkolnego doradcy zawodowego w planowaniu ścieżki kształcenia ucznia*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, seria Organizacja i Zarządzanie”, z. 95.
- Nowicka B., *Motywy wyboru zawodu doradcy zawodowego*, [w:] *Komunikacja w doradztwie zawodowym*, red. D. Kukła, ITE – PIB, Radom 2008.
- Paszkowska-Rogacz A., *Psychologiczne podstawy wyboru zawodu: przegląd koncepcji teoretycznych*, KOWEZiU, Warszawa 2003.
- Rafał-Łuniewska J., *Doradztwo zawodowe w szkole*, ORE, Warszawa 2017.
- Ratajczak J., *Rola doradcy zawodowego we współczesnym świecie*, [w:] *Młodzież akademicka na rynku pracy – aspiracje i wyzwania*, red. D. Kukła, Częstochowa 2017.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 10 grudnia 2002 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. *w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach*

Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej *w sprawie doradztwa zawodowego* – projekt z 24 maja 2018 r.

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty*.

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – *Prawo oświatowe*.

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. *Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe*.

Zestaw przykładowych programów preorientacji zawodowej, orientacji zawodowej oraz doradztwa zawodowego dla systemu oświaty, ORE, Warszawa 2017.

Educational and vocational counseling at primary school

Summary

Educational and vocational counseling is a long-lasting process that pupils have from an early age. It has a significant impact on the choice of the way of education and profession due to the requirements of the contemporary labour market in the 21st century. A pupil entering an adulthood must be aware of the consequences of a mistaken decision made. Properly implemented educational and vocational counseling makes it much easier. This article expresses justification for the purposefulness of providing education and vocational guidance at the elementary school stage. It also presents the legal and systemic forms of its implementation in order to increase students' awareness of making independent and well-considered decisions regarding the further path of education.

Keywords: primary school, pupil, educational and vocational counseling, profession, professional orientation.